

Gorka Zozaia
Kimikaria

Ikara

arkitektura / zientzia / teknologia

3 BEGIRADA:

Mamuren ari bada Europan hedatzen, hori ikara da. Kontinente zaharreen bezala mundu zabalean ere. Ez da noski berria, baina badira

bolada bereziki ikaragarriak. Pasa berri den apirila horren lekuko, ikara egin baitute lurak, itsasoak eta jendetzak.

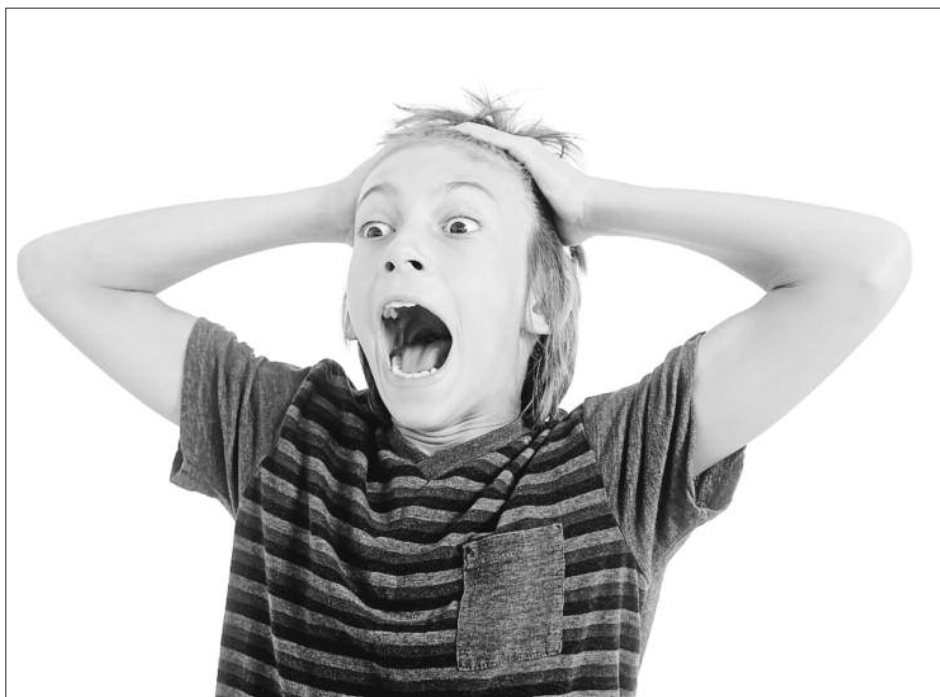
Denon belarrietara heldu da Nepaleko lurrikara. Askoren begietara Everesteko behe kanpalekua astindu duen elur-jauzia. Ikusgarria izan da ere Txileko hegoaldean Calbuco sumendiaren leherketa. Hainbesteko zabalpenik gabe, Albanian ere lurretik borborka heldu da ikara apirilaren lehenean, BNK Petroleum enpresaren fracking putzua geiser baten moduan lehertu denean Kumán herrixkan. Ikaragarriak dira irudiak, herri bat ur kutsatuko jacuzzi lokaztu bilakatua. Hain zuzen, gasa erauzteko metodo honek lurra ikartzten duela frogatutzat eman da, Nature Communications aldizkarian argitaratu berri denez. Zehazki, AEBetako Texaseko Azle herrian, 2013 eta 2014 artean, 30 bat lurrikarren jatorria frackinga dela ondorioztatu du geologo eta sismologo talde batek egindako ikerketak.

Eta lurak bezala, itsasoak ere ikara egin du apirilean. Ikara dario itsasoari. Krokodilo malkoak isurtzen ditugu europarrek inguruko lurretan eragindako ikaragatik; mediterranea hilobi erraldoi bihurtua dugu. *Mare nostrum, sepulchro eorum* (gure itsasoa, haien hilibia). Heriotza isasoratzearen kapitulu berri bat besterik ez, apirila honetakoa, Fukushimakoa lez. Oraingoan, zentral nuklearreko ur kutsatuak Pazifikokoe-kin ez nahasteko punpa sistemak jazo ei da akatsa eta TEPCO konpainiak argitu ez duen ur radiaktibo kopurua isuri da. Hain zuzen ere, ikartzeko apiril honetantxe, Canadako berri eman du dagoeneko haien kostaldera heldu direla Japoniako ur erreadioaktiboak. Zehazki, otsailean Vancouverren zesio 134 eta 137 maila txikiak hauteman dira. Hori guztia, Japonian abiadura handiko trenak, maglev deritzanak, marka berri bat ezarri berri duenean 600 km/h abiadura gaituta.

Eta halaxe pasatzen dira berri guztiok ere, abiadura handian, ikaragarrian. Eta behar bada horregatik ez gara dagoeneko ezerekin ikaritzen. Niri, bederen, apirileko balantze gordin horren gainetik, ikara gehien eragin didana etxean bertan jazo den fenomeno izan da. Espainiarren laurdenak eguzkiak lurrrari bira egiten diola zabaldu da pasa den astean eta, hara, nola atera garen euskaldunak horretaz trufaka! Zofoak beleari ipurbeltz, eta inozoetan inozoen bere burua horretaz salbu ikusten duena. Hasteko eta behin, bistan denez, FECYTEK (Fundacion Española para la Ciencia y la Tecnología) egindako ikerketaren laginaren %10 inguru Hego Euskal Herriarrak gara. Bestetik, eta ikerketaren emaitza batzuk begiratu, lurraldekako emaitzetan ez gara oso ondo ateratzen espainolekin alderatuz: zientziarekiko interesa Estatuko batez bestekoaren bi heren izatera ez da heltzen gurean; nafarrak zientzia museo gutxien bisitatzen dutenen artean daude, eta prestakuntza gutxi dutela uste dute. EAEen ere, prestakuntza batezbestekotik beherakoa dela uste da eta, zien-

tziaren onurak eta kalteak ebaluatzeko orduan, taxuzko iritzirik emateko gaitasun gutxienekoen artean daudela Estatu osoan. Hori bai, transgenikoen eta nuklearren alde batezbestekotik gora gaude (frackingaren alde, baina, ez, eta nabarmen) baina, oro har, ez dugu uste ikerketa zientifikoaren ardatza ingurumenak izan beharko zukeenik; are gehiago, euskaldunak gara estatuan "zuhurtzia printzipioa" gutxien sustatzen dugunak! Azkenik, zofoarena eta belearena ere ageri da inkestan, madrildarrekin batera, nabarmen ikusten baitugu gure burua gainerako lurraldeak baino garatuago (batezbestekoa %30 izanik, %4ko atzerapena baizik ez dugu sumatzen gainerakoan aldean!).

Infinitoak ikaratu nau beti ni; txikitant, unibertsoak, eta orain, giza kirtenkeriak, zozokeriak. Tira, datorren astean "Progress" izeneko espazio-ontziak kontrolik gabe lur jotzearen paradoxarekin gelditzen naiz, eta behingoz bada ere, instant txiki batez, ikara Mario Draghiren aurpegian ikustearekin: *end BCE dick-tatorship!* •

«Infinitoak ikaratu nau beti ni, eta orain giza kirtenkeriak, zozokeriak». GAUR8

{ koaderno } **Laura Mintegi**

Sakabanaketaren jatorria eta geroa

Sarritan sakabanaketaz hitz egiten da iraganeko hondarra balitz bezala. Esan egiten da etapa berriari ez dagokiola, gaur egungo garaian anakronikoa dela, eta honez gero gehiegi ari dela luzatzen sakabanaketaren amaiera, egun ez baitauka inolako zentzurik.

Zoritzarrez, ez da horrela, sakabanaketa ez da iraganari soilik dagokion politika ankerra. Sakabanaketa, egun, geroko estrategiaren zutabe funtsezkoa da. Horregatik ez dago asmorik desagerrarazteko, geroko politikarako etekinak eman ditzakeelako.

Egia da oso une berezian jarri zela martxan, 1989 urtean, alegia. Euskarri teorikoa urte batzuk lehenagokoa da, 1980ko Lege Antiterroristan eta, batez ere, 1983ko ZEN Planarean, Zona Especial Norte, ezarritakoa. Lege Antiterroristaren hainbat artikulua ez-konstituzionalak zirenez, 1983ko otsailean, Jose Barrionuevo PSOeko Barne Ministroak ZEN plana diseinatu zuen Lege Antiterroristan legez kanpo utzi ziren ideiak berriz hartu eta bestelako neurriak ere gehitzeko, neurri politikoak, sozialak, legalak eta polizialak, terrorismoari aurre egiteko asmoz.

Neurrion artean, garrantzi handia eman zitzaion komunikazioari eta gizartean eman beharreko mezuari. Besteak beste, esaten zuen herritarrak konbentzitu behar zirela (eta bereziki preso-en senideak) atxilotuek tratatu duina jasotzen zutela.

Barrionuevok berak praktikara eraman zuen paperean idatzitakoa, 1983ko otsailaren 4an prentsan esan zuenean «Espainian, honez gero, ez dago tortura kasurik». Urte bereko urriaren 15ean Lasa eta Zabala bahitu zituzten, bere aginduz.

Bi urte beranduago, 1985ean, Eusko Legebiltzarrak onartu zuen "Acuerdo Antiterrorista" izenekoa, Ardanza lehendakari izendatu eta 12 egunera. Eta, akordio hori oinarri hartuta, Espainiako alderdi gehienek Madrilgo Ituna sinatu zuten 1987an, zeinak berresten baitzuen Gasteizen adostutakoa eta bide eman baitzion Jaurleari Ajuria Eneako Ituna egin zezan 1988an. Sakabanaketa hurrengo urtean hasi zen, 1989an.

Beraz, sakabanaketa ez da unean uneko erabaki arina. Plan global baten atala da, ondo diseinatua eta etekin po-

litikoa lortzera bideratua, neurri polizial eta komunikatiboren bitartez. Lana hartu zuten, alajaina. Bi kartzeletan zeuden presoak 76 kartzeletera eramaten zituzten eta, hori gutxi balitz, kartzelen barruan modulu ezberdinetan banatu zituzten, kartzela-kopurua biderkatzeko.

26 urte pasa ostean, eta erakunde armatuak armak isilarazi dituenetik hiru urte eta erdi joan direla, askok diote honez gero ez duela zentzurik emaitzarik eman ez duen neurri krudel horri eustek.

Arazoa, baina, zera da, Espainiak ZEN plan haren bidez irabazi nahi zuen guda ez duela irabazi. Batzuen eta beste armek ez dutela lortu militarri irabaztea. Guda-zelaietan lortu ez den garaipena, beste eremu batean irabazi beharko da, kontaktaren eremuan, hain zuzen. Presoen arloan edozein abantaila ematea, beraz, eragozpen bihurtu daiteke estatuarentzat, irabazle irudia bereganatu nahi duen honetan.

Batzuen eta besteen armek ez dute lortu militarri irabaztea. Guda-zelaietan lortu ez den garaipena, beste eremu batean irabazi beharko da orain, kontaktaren eremuan, hain zuzen ere

Estatuaren bigarren arazoa da gero eta preso gutxiago dituela kartzeletan. Beraz, daudenei zigorra luzarazi behar die batetik eta, bestetik, komandoen faltan, disidentek atxilotu behar ditu, abokatuak, osasun arlokoak eta solidarioak. Kartzeletako okupazio maila kopuru altuetan mantendu behar du ahalik eta denbora luzeenean. Bestela, 10-12 urteko epean bakarrik 100-120 preso izango ditu, eta gehiago kostatuko zaio garaile agertzea memoriaren liburuan. Nola justifikatuko ditu giza eskubideetan egindako triskantzak, zuzenbide-estatu batean onartezinak diren legeak eta ekimenak, gaizkilerik ere ez badu kartzeletan?

Sakabanaketa ez da iraganeko hondarra. Sakabanaketa geroko strategiaren ardatza da, irabazle itxura bereganatu nahi duen estatu ahul eta nokeatu baten hautua, bere egia eusteko hartu duen muturreko hautua, alegia. •

«Indarkeria desagerrarazi daiteke, non eta nola gertatu den jakinda, modua dugulako»

Antropologoa eta etnologoa, baita irakasle, idazle eta diputatu ere. Lubaki desberdinetatik tira egin du Marcela Lagardek (Mexiko, 1948) indarrean dagoen patriarkatua eraisteko. Kolokan jartzea behintzat lortu du, feminizidio kategoria osatu, eta Mexikoko Zigor Kode Federalean delitutzat hartzea lortuz.

Lau hamarkadetan ereindakoa jaso eta bilduma egin du argitaratu duen azken liburuabn, "El feminismo en mi vida". Hura besapean hartuta gurutzatu du ozeanoa eta Euskal Herriko hainbat herritara hurbildu da.

**MARCELA
LAGARDE**

ANDRE INDIGENEN AHOTSA

Hegoamerikako feminismoaren ahots ezagunena den arren, adeitsu eta hurbilada. Bitxikeriak balira bezala azaltzen ditu egia biribilak

oihana.llorente@gaur8.info

Arduraz mintzatu zaigu, ongizate estaturik gabeko geroak sortzen dion ikara onartuz, baina baita baikortasunez ere. Harro dago feminismoak lortu duen guztiarekin eta aurrerantzean ere hala izango dela sinestuta dago.

Ezaguna zara feminizidio hitza sortzeagatik. Ordura arte izenik ez zuen krimen bati izena ipini zenion. Garrantzitsua al da izendatzea?

Tradizio idatziko jendarteetan oso garrantzitsua da gauzak bere izenez deitzea. Are gehiago, gizarteak bere egunerokoa antolatze eta bizitza balore eta printzipio zehatz batzuen arabera arautzeko sortutako tresnetan idatziz jasotzea.

Feminizidioaren kategoria osatzeko lan egin nuen, bai, baina Diana Russell eta Jill Radfordek idatzitako liburu batean oinarritu nintzen. Pentsamendu

feministaren genealogia egiteari oso garrantzitsu deritzot, eta beti aipatzen dut. Haiek *femicide* deitu zioten emakumeen aurkako krimenen politikari. Ciudad Juarezeko fenomenoaren aurrean nengoela irakurri nuen euren liburua eta emakume guztien erailketek zergati bat zutela zioten. Hortik aurrera, nire sormenari bide eman, eta haiek ziotena Mexikon kokatzen ahaleginu nintzen. Mexikon konplexuagoa zen egoera, Estatua ia konplizea zelako ezberdintasunen erreproduzioan eta emakumeen aurkako krimenen justizia ezan. Hor ohartu nintzen, baina, zigorgabetasuna ere badela feminizidioaren parte.

Edukiz ere bete zenuten feminizidioaren kategoria.

Ordura arte gizonen arrazionaltasun edo irrazionaltasun arazoekin ala gaixotasun mentalarekin nahasten ziren jarrerak, jendarteko delituen parte gisa kokatzea ekarri zuen feminizidio hitza onartzeak eta jasotzeak. Emakume eta neskato guztiak gaude indarkeria mota horren mehatxupean. Izan ere, genero zigorraren bidez, emakumeok ezarri zaizkigun marrak ez gainditzea lortu nahi da.

Feminizidio hitzaren aurretik, nola azaltzen zen emakumeen aurkako indarkeria?

Desagertu eta ondoren hilda aurkitutako emakumeen heriotzaren aurrean denetik esaten zen. Oro har, hiltzaileak gaixotzat jotzen ziren, erotzat. Baina denetik entzun da, hildako emakume guztiak *makiletan* lan egiten zuten emakume ia esklabotak zirela, edota antolatutako krimenaren krimenak zirela. Pentsa, emakumeen hilotzak kriminal mafiosoren baten lurretan agertzen zirenean, gorpu horiek zer edo zer esan nahi zuten mezuak zirela uste zen. Bertsio asko zabaldu ziren, baina ez zen esandako horretatik deus. Genero krimenak ziren eta emakumeek egunero eta modu normalizatuan bizi dugun indarkeriaren izebergaren punta besterik ez dira.

Indarkeria gogorrena, gainera, feminizidioa, ezagunak diren pertsonen artean gertatzen da, bikoteen artean, senideen artean... Estatu espainolean bezala.

Mexiko aipatuta, Ciudad Juarez datorkigu burura.

Nire herrian, Mexikon, gizon eta emakumeen arteko ezberdintasuna oso handia da. Garapenerako sarbidean, parte hartze politikoan, enpresen zuzendaritzan, denean. Jendartearen parte handi batek, gainera, bat egiten du bereizkeria horrekin eta hura legitimatzeke egiten den edozer babesten du.

Gizonek bortitzak izateko eskubidea dute jendartearen. Egia da batzuk dioten bezala legeetan eskubide hori ez dagoela zehatz mehatz jasota; ohitura kontua ere bada, baina, berdintasunaren alde egiten ez duten legeek haren kontra eta feminizidioaren alde egiten dute, berdin legeak hezkuntzakoak zein osasun eremukoak izan. Modu batean, beraz, jasota dago bortizkeriaz jokatzeko eskubidea.

Ciudad Juarezek Estatu Batuekin egiten du muga. Feminizidioa muga izaerari hori zor zizaiola uste genuen, baina beste muga batzuk aztertuta hipotesi hori baztertu genuen. Muga izaerak zerikusia du, baina gakoa muga horren nolakotasunean datza. Legez kanpokoa da nagusi bertan; *mordidak*, eguneroko gi. Zigorgabetasun handia dago eta horrek sustatzen du indarkeria eta feminizidioa.

Zorionez, ez zen gauza bera gertatzen Mexiko osoan.

Jendartea geroz eta matxista eta misoginoagoa izan, orduan eta normalizatuago eta naturalizatuago dago emakumeen aurkako indarkeria. Hala ikertu eta deskubritu genuen. Zenbat eta eskubide eta garapen gutxiago, orduan eta emakumeen aurkako indarkeria gehiago. Feminizidioa ez dago orokortuta, baldintza zehatz batzuk dauden tokian kontzentratuta baizik. Zehazki, emakumeen aurkako indarkeriaren aurrean zigorgabetasun eta tolerantzia sozial handiagoko eta bestelako baldintza eko-

Jendartea geroz eta matxista eta misoginoagoa izan orduan eta normalizatuago eta naturalizatuago dago emakumeen aurkako indarkeria»

Argazkiak: Andoni CANELLADA | ARGAZKI PRESS

nomiko, kultural eta sozial jakin batzuek bat egiten duten lekuetan gertatzen da feminizidioa gehien.

Antropologoa ere bazara eta feminizidioa aztertzeke ikerketa zuzendu zenuen.

Sekulako ikerketa garatu genuen Mexiko osoan. Estatu osoa aztertu genuen emakumeen aurkako indarkeria non eta zergatik gertatzen zen jakiteko. Hipotesiekin eta oraindik ere balio handikoak diren esparru teorioekin lan egin genuen, marra gorriak non zeuden azaltzeko. Emakumeen bizi baldintzak hobek diren lekuetan eta gizonen indarkeria mugatuago dagoen eremuetan bake irlak daudela frogatu genuen.

Hori guztia mapetan ere irudikatu zenuten.

Georreferentziarekin lan handia egin dut. Egoera soziala, politikoa edota ekonomikoa ain-

tzat hartzen dituzten datu zehatzekin egin ditut mapak. Modu horretan, hilketak non gertatuko diren jakin ahal da, baita zergatia azaldu ere.

Zu zeu Mexikoko diputatu izan zara eta lan handia egin duzu legeen alorrean.

Bai, kuota bidezko diputatu izan naiz, ohore handiz izan ere! Izan ere, nire aitzindariak borroka egin izan ez balute, ez nintzateke inoiz diputatu izatera iritsiko. Berdintasuna legeetan txertatzea lortu genuen, baita Mexikoko konstituzioan ere. Hori sekulako aldaketa izen zen. Konstituzioan, gainera, giza eskubideak sartzea lortu genuen, ordura arte berme indibidualak besterik ez baitzeuden. Aldaketa horiekin guztiekin emakumeen eta neskatuen aurkako indarkeria gutxitzen eta desagerrarazten saiatzen ari gara.

Feminizidioa izendatu eta azaldu genuen, baina oraindik

ere azaleratzen jarraitzen dugu. Berdintasuna ezin da normala izan indarkeria arrunta den bitartean. Bestelako elkarbizitza bat sustatzea da gure helburua.

Emakumeen aurkako indarkeria desagerrarazi daitekeela uste duzu?

Uste ez, ziur nago. Formula bat dugu eskuartearen, gainera. Orain badakigu non eta zergatik gertatzen den eta, horrenbestez baldintza sozialak aldatuta ekidin daitekeela badakigu. Badakigu zer aldatu behar den.

Mexikon, adibidez, indarrean dagoen eta emakumeen eta neskatuen kontrako indarkeria guztiak desagerrarazteke estatu politikak jasotzen dituen lege garratzitsu bat egin genuen. Estatuaren edukia aldatu behar da, bertako erakundeei eta bizi dugun paradigmari buelta eman behar diegu. Izan ere, paradigma horrek babesten, sustatzen eta zeharo atsegin du gizon eta emakumeen arteko ezberdintasuna.

Ahal da eta horretan gaude. Ez Mexikon bakarrik gainera, emakumeen aurkako indarkeriaren kausa bereziki mendebaldekoa bada ere, mendebaldekoak ez diren hainbat herrietan ere bada indarkeria mota horren kontra borrokatzen diren talde feministak ere. Kausa unibertziala da, beraz.

Gobernatzeke politika onak eta gizarte zibilaren politika sozialak hartu behar ditugu eredu gisa, emakumeen aurkako indarkeriaren forma guztiak ezabatzeke. Horiek guztiak ezabatzeko ez baditugu, ez dugu feminizidioa desagerraraziko.

Bide onetik goaz?

Tira. Mexikon, adibidez, izendatu, legeetan aipatu, eta hura ekiditeke politikak egin ostean, handitu egin dira feminizidio krimenak. Ez dute behera egin. Azken urteetan gure herrialdea oso bestelakoak eta larriak diren indarkerietan murgilduta dago. Inoiz imajinatuko ez nituen gauzak ikusten ari naiz, ikasle gazteen desagertzeak, zigorgabetasun izugarria... Deitoraga-

Euskarak ez du sexurik, baina...

**Maidar Iantzi
Goienetxe**

Aita-semeek is-
tripua izan
dute eta aita
hil egin da.

Semea ospitalera eraman eta zirujaua oihuka hasi da: Ezin diot ebakuntzarik egin, nire semea da!». Horixe "Tribuaren berbak" saioko atal batean, Kike Amonarrirek etxekoei eta Zarautzen topatu dituen herritarrei planteatu dien asmakizuna. Mikro aitzinean, esaldiak behin eta berriro irakurtzen, isiltasuna eta irribarreak, jendea harri eta zur. «Ezin liteke!», diote gizon-emakumeek, zahar eta gazteek. «Adarrak egon dira hortik edo?». «Oraingo familia ezberdinak izango dira, hori bururatzen zait»...

Sofan ere pentsatu eta pentsatu ari gara (zuk, irakurle, zer diozu?)... Guri antzeko erantzunak etortzen zaizkigu... Harik eta elkarrizketatutako batek bota duen arte: «Medikua ama da». Uste dut aurpegi berdintsua gelditu zaigula denoi. Nola ez zait bururatu? Emakumezko mediku ugari dago ba... Bakarrak asmatu du, eta ariketa aurretik zekielako.

Beti aditu dugu euskarak ez duela generorik, berez, ez du, baina... Zirujaua erran eta gizon bat irudikatzen dugu bata jantzita. Hor ikusten da zenbateraino ditugun barneratuta ideia jakin batzuk; normala ere bada urtetako historiaren eta heziketaren ondorio den neurrian, eta halako ariketak onak direla uste dut, gure barrenak mugitzeko.

Egunkarian idazterakoan, adibidez, zailtasunak sortzen zaizkigu euskaratik gaztelaniara itzultzean, azken honetan generoak bereizten direlako eta zirujau «cirujano» edo «cirujana» itzuli behar delako. Azken urteetan «ciudadanas y ciudadanos» eta halako formulak zabaldu dira, azkenaldian «miembra» hitza ere sortu da. Euskaraz errazagoa dugula pentsatu izan dut, baina jabetu naiz hizkuntzak ez direla sexista, hiztunak baizik. •

«Mugimendu
feminista, edonon
eta edonola, edozein
ordutan eta edozein
korrontekoa!
Izugarri gustatzen
zait! Mugimendu
horrek
baikortasuna
eragiten du, bai eta
gainerako
pertsonei alde
egiteko gogoia ere»

rria da gure herrian gertatzen ari dena, feminizidioari eta horri guztiari modu integralean aurre egin beharrean gaude, eta horretan ari gara.

Halere, orain 40 urte, ni feminismoan murgildu nintzenez oso gutxi ginen eta eragin eskasa genuen. Orain milioika emakumeren ahotsa gara, milioika nahi eta beharren ahotsa, baina baita eraikitako milioika alternatiben ahotsa ere. Egun, unibertsitate esanguratsu guztietan gaude, bertan dira genero ikerketak... eta nazioarteko politikan ere eragiten dugu. Horrek sekulako plazera ematen du. Gauzak asko aldatu dira. Egun, gobernu askok berdintasunaren irizpidea sartu beste erremediorik ez du. Hau guztia orain 40 urte irudikatzea ere ezinezkoa zen.

Nola ikusten duzu mugimendu feminista?

Edonon eta edonola, edozein ordutan eta edozein korrontekoa, izugarri gustatzen zait!

Ni ez, baina feminista asko oso dibertigarriak dira, jaia eta dantza asko gustatzen zaie. Mugimendu honek baikortasuna eragiten du, bai eta gainontzeko pertsonen alde egiteko gogoia ere.

Eta osasuntsu ikusten duzu?

Nola ez dut osasuntsu ikusiko, hain denbora gutxian lortu dugun guztiarekin? Aurrerapen apartak egin ditugu! Feminismoak bestelako geroarekin amesteko aukera eskaini die pertsoneri. Hori da feminismoaren ekarpen handiena. Oso une zailean gaude, kapitalismo bortitza eta zital honek ongizate estatua ezabatzea helburu duela. Gerra-ondorengo ekarpen handiena izan zen ongizate estatua, hezkuntza zein osasuna jasotzeko milioika pertsonen aukera bakarra.

Niri izugarritzko ikara ematen dit ongizate estaturik gabeko geroak. Horren aurrean, baina, feminismoak kooperazio kultura bat dakar, bakearen eta giza eskubideen errespetuaren kultura bat, eta, beraz, oso bide garrantzitsua da. Noski, bestelako mugimendu garaikideekin bate-

ra ibili beharrekoa, datorrenari modu eraikitzearekin aurre egiteko.

Mugimendu feministaren zein lorpen nabarmenduko zenuke?

Haurdunaldiko lehen 12 asteetan abortoa erabat askea izateko eskubidea orain dela gutxi lortu dugu nire herrian. Hori luxu bat da iruditu zait. Amatasun libre eta nahierakoaren aldeko borroka, gainera, lehen borroketako bat izan nuen. Adostutakoa betetzea egiaztatu behar dugu orain, eta neska gazteek euren gorputzarekin eta sexualitatearekin nahi dutena egiteko aukera izatea ziurtatu.

Beste hamaika eskubideren alde ere egin behar izan dut, eta borroka horiek kausa garaikide eta unibertsal bihurtzeko, emakumeen giza eskubide izendatu ditugu. Berriz ere gizaki bihurtzea luxu bat da, ezta? [barreak]. Horretan guztian parte hartzea izugarria da. Borrokan egin ditudan lau hamarkadetan aldaketa nabarmenak eman dira.

Eta oraindik irabazi ez den borroka bat aipatu beharko bazenu, zein aukeratuko zenuke?

Emakumeen Giza Eskubideak eta, bereziki, neskatoenak. Nire konpromiso behinena da. NBEk, gainera, munduko neskatoei eskaini die 2015 urtea. Euren egoera munduan nolakoa den ikertu nahi du. Oso garrantzitsua da neskatoen giza eskubideak babestu eta sustatzea. Nire herrialdean, Mexikon, milioika neskato daude pobrezian, marjinazioan, bazterkerian eta miserian. Gertutik bizi dudalako nago sentibilizatuta, baita generoaren zein etniaren ikuspegietatik ere. Askok larritzen nau, etnien oinarritutako bazterkeria. Herri indigenak bere eskubideak eraikitzen ari dira oraindik. Horrelako dibertsitate etnikoa izateaz harro egon beharko ginateke eta, autonomia eta pertenezia duten herri gisa aitortu beharko genituzke herri indigenak, benetako estatu demokratiko bat bihurtu ahal izateko.

Andoni CANELLADA | ARGAZKI PRESS

infraganti ANBROXI PONCE

Andoaingo Laborde enpresak garrantzi handia izan zuen 1926tik 1977ra, martxan egon zen artean. Gerrak ere harrapatu zuen, eta gerrara joandako gizonen tokia emakume askok hartu zuten lantokian. Ambroxi Ponce Labordera iritsi zenerako, emakume asko zeuden metalezko erremintak egiten zituen lan kate horretan.

Maiatzaren lehenaren eta hiruarren artean, langileen eskubideen aldarrien eta amaren eguneko opariaren begizta gorraren artean, langilea eta amaren Ambroxi Ponce andoaindarrarekin egin dugu hitzordua. Andoainen jaio zen 1945. urtean eta 17 urte zituela hasi zen lanean “Laborde Hermanos” izeneko lantegian. Metal gogorreko erremintak egiten zituzten bertan; barautsak, zerrak, zorrotzaileak...

1926 eta 1977 urteen bitartean egon zen martxan bere garaian sektoreko puntakoen artean egondako lantegia eta arrastoa utzi du herrian; bai arkitektonikoki, «altxorra» irizten baitiote Laborderen eraikinari eta Andoaingo eta inguruko herritar askoren memorian ondo gordeta daudelako bertan lanean egindako urteak.

«17 urte nituela hasi nintzen lanean Labordean, eta 31 urtera arte aritu nintzen bertan. Ni iristerako emakume asko zegoen bertan lanean. Gero, ezkondu eta etxera erretiratu nintzen. Orduan hala egiten genuen emakume gehienek; ezkondu, lana utzi eta etxeko lanetan hasi», hasi da kontatzen. Ambroxi ez zen denbora luzean egon etxean, handik gutxira supermerkatu baten ardura hartu baitzuen Andoainen bertan. Eta hantxe aritu da lanean bizitza osoan, 60 urte zituela erretiratu zen arte. «Ni ez naiz geldirik egotekoa. Batzutan pentsatzen dut orduan etxean geratu izan banintz, dendaren proiektua hartu izan ez banu, nire bizitza oso desberdina izango litzatekeela. Pozik nago egindako aukerarekin».

1966ko uztailean egindako bideo bat ekarri digu Ambroxik, VHS formatuan. «Nik ezin izan dut ikusi etxean, dagoeneko ez daukagulako hori ikusteko aparailurik. Baina hor agertzen naiz ni, hogeita gutxi urterekin, orgatila batekin. Zenbat barre egin genuen bideo hura grabatzen!». Guk ikusi dugu bideoa, baita An-

broxi gaztea biltegian orgatila eramanez ere. Jaso dugunez, Laborde lantegia garrantzitsua izan zen hala Andoainen nola Estatu espainolean. Txatarratik abiatuta, zehaztasun handiko metalezko erremintak egiten zituzten katean lan eginez eta kate horretan, emakume asko egon zen urte askoan.

LAN BERDINA, SOLDATA DESBERDINA

1926. urtean martxan hasi zenean, 15 langile zeuzkan Labordek. Urtez urte, lan karga handitu neurrian, langile kopuruak gora egin zuen. Hartara, 1936ko uztailearen 17an Labordek 49 langile zituen, 32 gizonetako eta 17 emakume. Gerra zela-eta, uztaile eta iraila bitartean jarduera eten zuen Labordek, eta berriz ekin zion lanari 1936ko irailaren 12an, 12 langilerekin. 1939ko martxoan Labordek 236 langile zituen; 111 gizonetako eta 125 emakumetako. Izan ere, gizonetako askok gerrara joan behar izan zuten eta, nahiz eta sasoi korapilatsuak eta zailak izan, Laborderen ekoizpenak gora egiten segitu zuen. Hartara, emakume asko joan ziren lantegira lanera, gerrara joandako gizonen hutsik utzitako lanpostuak betetzera. Lana berdin egin arren, emakumezkoen eta gizonetako soldadak ez ziren berdinak izan inoiz. Emakumeek beti kobratu izan zuten gutxiago lan berdina egitegatik.

Ambroxi 1962. urtean sartu zen lanera, lantegiaren garai onenean. Hain juxtu, 1963. urtean izan zuen Labordek langile kopuru handiena: 525; 387 gizonetako eta 138 emakumetako.

«Pozik joaten ginen lanera, giro ona genuen, gazteak ginen langileetako asko... hasieran barautsak egiteko azken fasean lan egiten nuen. Tratamendu berezi bat ematen genien, eta labera. Gero biltegian ere aritu nintzen, eta azken urteetan, harreraren», kontatu du. Izan ere, eta gerra tarteko, urte askoan emakumeek ‘gizonetakoak’ omen ziren lanak egiten zituzten Labordean. «Lan antzekoak egiten genituela uste dut. Biltegian, esaterako, sei emakume aritzen ginen, eta arduraduna gizonetako zen. Eder-

Andoni CANELLADA | ARGAZKI PRESS

ki moldatzen ginen gure artean, bagenuen talde izaera», gogoratu du. Behin gerra bukatuta eta gizonezko langileen kopurua berriz igotzen hasi zenean, gauzak aldatu egin ziren. 1968. urtean Lan Ministeritzaren Gipuzkoako delegaritzak lantegiko «ohiko lan femeninoak» zehaztu zituen, argi gera zedin non lan egin zezaketen eta non ez.

Anbroxik, baina, naturaltasunez bizi zituen desberdintasunak. «Bagenekien gizonek baino gutxiago kobratzen genuela. Gogoan dut nola ematen ziguten soldata gutun-azal marroi batean. Ez naiz akordatzan zenbatekoa izaten zen, baina bagenekien gizonezkoena baino gutxiago zela. Tira, garaiak desberdinak ziren. Langileen esku-bideen aldeko manifestazioetan ere lantegiko emakumeak han izaten ginen, baina ez espresuki emakume langileen eskubideak defendatzeko, langileenak orokorrean baizik».

Senarra eta biak erretiratu zirenean ere desberdintasunak ikusi zituen: «Pentsa, bizitza osoa eman dugu lan berdina eginez, baina berak erretiro hobe dauka».

Labordeko garaitik gordetzen ditu ondo pasatako uneak eta betirako egindako lagunak. «Akordatzan naiz nola joaten ginen lanera errenkadan. Andoaingoak eta ingurukoak. Inguruko herrietakoak trenetaz etortzen ziren Andoainera, eta gero oinez joaten ginen lantokira gehienak, gutxi batzuk motorraz... Goizetan ikustekoa zen jende ilara oinez lantegi aldera joaten. Andoaintzat eta ingu-

«17 urte nituela hasi nintzen lanean Laborden, eta 31 urtera arte aritu nintzen. Ni iristerako emakume asko zegoen bertan lanean. Gero, ezkondu eta etxera erretiratu nintzen»

«Bagenekien gizonek baino gutxiago kobratzen genuela lan berdina egin arren. Gogoan dut nola ematen ziguten soldata sobretxo marroi batean. Garai hartan horrela ziren gauzak»

ruko herrientzat garrantzitsua izan zen Laborde». Langile kopuruari dagokionez, 1963 urtea izan zen Laborderen puntu gorena. Hortik aurrera, gauzak okertzen hasi ziren, eta langile kopurua murrizten. 1977 urtean,

ateak itxi zituenean, 226 langile zituen; gehienak 45 urte ingurukoak, eta Laborden 15 urte zera-matzatenak.

Esan bezala, Labordeko esperientziaren ondoren, Anbroxik supermerkatu baten ardura

hartu zuen. «Lau lagun neuzkan nire kargu, eta asteburuetan gehiago. Denetarik egitea tokatzen zitzaidan, baina gustura egiten nuen. Egia esan, egun

osoa ematen nuen lanean, alaba ere handik bueltan ibiltzen zen askotan, eta gustura aritzen nintzen. Nire belaunaldiko emakume asko etxean geratu ziren, alabaren lagun askoren amak etxean zeuden. Berea ez, baina pozik ikusten nuen. Eta iruditzen zait batzuetan harro ere sentitzen zela bere amarekin».

Hogeita hamar urte horietan, supermerkatuko pasilloetatik barna jendarte baten aldaketa ikusi du. «Garai batean emakumeak etortzen ziren nagusiki erosketak egitera, eta gizonek dendaren kanpoaldean itxaroten zieten, gero karga eramaten laguntzeko. Zorionez, gauzak aldatzen hasi ziren, horren lekuko izan naiz, eta gero eta gizonezko gehiago etortzen hasi zen erosketak egitera. Egia da gauzak asko aldatu direla, nahiz eta oraindik asko dagoen aldatzeko. Hori ere ez da ahaztu behar». •

amagoia.mujika@gaur8.info

Iratxe Esnaola
Informatika ingeniaria

Gaztetxoak eta teknologiekiko menpekotasuna

arkitektura / zientzia / teknologia

3 BEGIRADA:

Mundu mailan %5-10 omen dira adikzio digitala pairatzen duten erabiltzaileak; 200 milioi pertsona inguru. Espero da, gainera, ko-

puru horrek gora eta gora egitea. Adituek diotenez, plazeraren emozioa sortzeko ahalmena duen elementu batek, adikzioa edo menpekotasuna sortzeko aukera handiak ditu. Hortaz, Internetek, bideojokoez, eta komunikatzeko balio duten tresnek (Whatsapp edo posta elektronikoa, kasu), adikzioa sortzeko adina plazer sortzen dute, ziur aski.

Zentzu horretan, gero eta gehiago dira euren seme-alabek teknologiekiko duten menpekotasunarekin kezkatzen diren gurasoak eta hezitzaileak. Aste barruko egunetan jarritako erabilera arauak eta mugak betetzen omen dituzte, baina asteburutan ordu mugarik jartzen ez denez, asteburu osoa smartphonearen bueltan igarotzen omen dute. Erantzun beharko litzatekeen lehen galdera da honakoa (gaztetxoaren adinaren eta izaeraren arabera, noski): asteburutan, bere denbora librean ez da mugarik jarri behar?

Ezin dugu ahaztu gaztetxoek komunikazioko eta aisialdiko elementu nagusi bilakatu dela smartphonea (asteburutan mugarik ez jartzeak izango du zeresanik horretan, noski). Ildo horretan, adituen arabera, erabilera erregulatua eta ez erregulatua artean dauden aldeak ez da denbora terminoetan neurtzen, eguneroko bizitzan duen eraginean baizik. Hau da, smartphonearekin denbora asko igarotzeak, bere horretan, ez omen du menpekotasuna adierazten. Erabilera hori eguneroko bizitza oztopatzen edo eragozten hasten den unean, has omen gaitezke, hastekotan, menpekotasunaz hitz egiten. Hortaz, smartphoneari begira ematen duen denboraz harago, bere jarrerak eta egunerokotasunak izan duen aldaketa ere aztertu behar dugu, menpekotasunaz ari garen edo ez erabakitzeko.

Guraso askok menpekotasunaren sintomak zein diren galdetzen didate. Izan daitezke hauek: euforia adieraztea (erabiltzerakoan), baina baita antsietatea eta erru sentimendua (erabilera erregu-

latzea lortzen ez duelako) ere; loak ezin hartzea, burua aktibo izateagatik; eta, noski, senideekiko eta lagunekiko harremanak zaintzeari uztea.

Egin diren azterketen arabera, ezberdintasunak atzematen dira emakumezkoen eta gizonezkoen menpekotasunen artean. Emakumezkoek *chat*, enkante edo subasta eta erosketak webguneekiko menpekotasuna izaten omen dute, kasurik gehienetan. Gizonezkoek, berriz, *on line* joko, eduki sexuarekiko eta rol jokoekiko. World of Warcraft da horietako bat, mundu mailan ia 12 milioi erabiltzaile dituen (tartean, 10-12 urteko gaztetxoak).

Baina menpekotasun hori zergatik sortzen da? Adituek diotenez, arrazoi asko daude: anonimotasunerako aukera, talde-kidetzaren sentimendua eta desinhibitze bidea dira garrantzitsuenak. Honen eskutik, noski, zenbait arrisku datoz: arazo emozionalak, batez ere harremanak sortu eta mantentzeko.

Horren guztiaren aurrean, adituek ematen dituzten gomendioak askotarikoak dira. Batzuk ordenagailuaren edo smartphonearen erabilera debekatzeari aldekoak dira. Nik besteekin egiten dut bat, debekua baino, erregulazioa helburu izango duten mugak jartzearen aldekoa bainaz: erabilera mugatuz, beste ekintza sozial batzuk sustatuz eta, behar izatekotan, laguntza profesionala eskatuz. Horri honakoa gehi diezaiokegu: lotara joan baino ordubete lehenago (gutxienez) smartphonea itzaltzea (loan eragina duelako), baita bazkari eta jatorduetan ere, eta, zergatik ez, denbora librearen zati batzuetan (denbora librean smartphonearekin gabe ere bizi dezan).

Horretarako, ordea, guraso edo hezitzaileak eredu izan behar du. Eta askotan sumatzen dut, hain justu, norberaren jarreraren gaineko hausnarketa hori falta dela, kezka osoa seme-alabengan proiektatuz. Eta, izan, eredu izatea da besteei mugak erakusteko biderik eraginkorrenetako bat. •

Gaztetxoek aisialdiko eta komunikazioko elementu nagusi bihurtu da smartphonea. GAUR8